

Ahmet Mithat Efendi ve Kafkas'lar

Maksut Yiğitbaş
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE
maksutyigitbas@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3041-8120

Derleme Makale

Geliş Tarihi: 15.03.2019 Revize Tarihi: 14.05.2019 Kabul Tarihi: 14.05.2019

Atf Bilgisi

Yiğitbaş, M. (2019). Ahmet Mithat Efendi ve Kafkas'lar, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 81-92.

ÖZ

İbrahim Şinasi ile başlayan Yeni Türk edebiyatının önde gelen ismi Ahmet Mithat Efendi'dir. O, okuma yazma bilen ya da çevresinde okuyan birinden dinleyen hemen her insana seslenir. Edebiyat anlayışının temelinde çok az okuma yazma bilen bir toplumun, kitap okuma alışkanlığı kazanması ve eğitilmesi yatar. Bu nedenle olabildiğince sade bir dil ve basit konulu hikâye ve romanlar yazar. Tanzimat edebiyatı döneminde şiir dışındaki bütün edebî türlerin yanında tarih, coğrafya, tıp, felsefe gibi alanlarda da eserler ortaya koyar. Yaratılışına bağlı olarak dur durak bilmeyen çalışma gayreti ona ün ve servet kazandırır. Ahmet Mithat Efendi, Kafkaslara her zaman duyarlı olur. Bunda atalarının oradan İstanbul'a gelmiş olmasının etkisi büyüktür. Kafkas adlı romanında bölgenin insanlarını ve bağımsızlık mücadelelerini kurgular. Eser yarım kalsa dahi kendisinin duyarlılığını göstermesi bakımından önemlidir. Mithat Efendi, tek başına çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat* Kafkasların yanı sıra Orta Asya'da birçok ülkesinde okunur, bu durum oralarda tanınmasını sağlar. Ata yurduyla kurduğu edebî ve millî bağ önemlidir. 16 Aralık 1912'de ölen yazarın vefat haberi Orta Asya'da üzüntüyle karşılanır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, yazarlık, Kafkas romanı ve Türkler.

Ahmet Mithat Efendi and Caucasus

ABSTRACT

Starting with İbrahim Şinasi, Ahmet Mithat Efendi is the leading name in New Turkish Literature. He speaks to almost every human being who listens to someone who can read or read. The basis of the concept of literature lies in the fact that a society with little literacy can gain the habit of reading and is educated. For this reason, he writes stories and novels that are as simple and simple as possible. In addition to all the literary genres except poetry in the period of Tanzimat literature, history, geography, medicine, philosophy, such as works in the fields. Ahmet Mithat Efendi is always sensitive to the Caucasus. The fact that his ancestors came to Istanbul from there had a great effect. In his novel Kafkas, he builds the people of the region and their struggle for independence. The interpreter he alone published is read in many countries in Central Asia as well as in the Caucasus, which makes it known there. The news of the deceased author's death on December 16, 1912 is regretted in Central Asia.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, writing, Caucasian novel, Turks.

Giriş

Tanzimat Fermanı ile başlayan Yeni edebiyatının önemli bir yazarı olan Ahmet Mithat Efendi, edebiyatın yanı sıra Türk insanının aydınlanması hususunda pek çok eksiklikler görmüş ve ömrü boyunca bunların telafisi için çabalamıştır. Hitap ettiği hedef kitle genellikle geniş halk kesimi olmuştur. Onların diliyle ilgi duyacakları konularda sürekli yazmıştır. Mütevazı bir aydın olarak edebiyat ve entelektüel seviyesinin farkındadır. İlerleyen dönemde üstlendiği misyonun tamamlanacağını, gelecek nesillere daha üst bir seviyede hizmet edilmesi gerektiğinin farkındadır. Bu nedenle gençlere şu öğütte bulunur: “Oğlum! Yalnız bir şeyi öğrenmeli, fakat mükemmel olarak! Yahut her şeyi öğrenmeli, bittabi nâkıs olarak! Osmanlılığımızın bugünkü haline nisbetle şu iki şıktan bence ikincisi müreccahtır. Ben sana onu tavsiye ederim. Fakat bundan sonra birincisi müreccah olacaktır. Sen de evlâdına onu tavsiye eyle!” (Okay, 1991, s. XI). Mithat Efendi'nin çalışma azmine ve vazife bilincine eşlik eden milliyetçi kimliği şahsiyetinin inşasında belirleyici rol oynar. Dönem koşullarına bağlı olarak ve II. Abdülhamit'in de etkisiyle Osmanlıcı bir aydın kimliğiyle edebiyat

dünyasında anılır. Buna karşın ana vatanı Kafkasları, bu bölgeyi içine alan Orta Asya'yı hiçbir zaman unutmaz ve yazı hayatının başköşesine oturtur.

Onda içten içe yanan ve hiç sönmeyen milliyetçilik damarı vardır. Bu ateşi ırk mensubiyeti ve ata yurduna duyduğu özlem canlı tutar. *Ahmet Metin ve Şirzât* romanında, kahramanına söylediği şu cümle eserin yazarı olarak kendi bilinçaltını yansıtır: “Ben neyim? Ben Türk değil miyim? Türk olan yine Türk olana râğıptir.”(Ahmet Mithat Efendi, 1892, s. 74). Bu yazıda Tanzimat edebiyatının belki de en üretken kalemi olan Ahmet Mithat Efendi'nin yazarlık serüvenine, Kafkaslar başta olmak üzere Orta Asya'ya duyduğu ilgiye, yapısal olarak bitirmediği ancak iletmek istediği mesajı büyük ölçüde tamamladığı Kafkas romanına değinilecektir.

Bir Kafkas Gencinin Azmi

Çerkez asıllı Nefise Hanım ile kumaş esnafı Bezci Hacı Süleyman'ın oğlu olarak 17 Temmuz 1844'te İstanbul'da Tophane'nin Karabaş mahallesinde dünyaya gelen Ahmet Mithat Efendi'nin asıl adı Ahmet'tir. Kafkaslardan göç eden yoksul bir aileye mensuptur. Ailesinin maddi sıkıntılarından ötürü Mısır Çarşısı'nda bir aktara çırak verilir. Bu çarşıda, daha sonra roman ve hikâyelerine konu edineceği halk kitlelerini tanıma olanağı bulur. Azınlıklardan Çerkez, Arap, Ermeni, Yahudi ve bir kısım Avrupalının uğrak yeri olan Mısır Çarşısı hayata, çeşitli ırk ve kültürlerle aşına olmasını sağlar. Çocukluğunda başlayan öğrenme hırsına ve gayretine talihin karşısına çıkardığı kişiler destek olurlar. Babasının ölümü üzerine ailenin geçimini temin eden ağabeyi Hafız Ali Ağa'nın memuriyeti nedeniyle ailece Vidin'e giderler. Burada bir müddet mahalle mektebine giderse de ertesi yıl tekrar İstanbul'a döner ve eğitimini Tophane'deki Sıbyan Mektebi'nde sürdürür. Niş valisi Mithat Paşa'nın Hafız Ağa'yı yanına almasıyla birlikte Niş'e yerleşirler. Burada Batılı bir eğitim kurumu olan rüştiyede okur. Arapça ve Farsçanın yanında matematik, coğrafya ve Fransızca dersleri alır. 1864'te Tuna'ya vali olarak atanan Mithat Paşa, Hafız Ali Ağa'yı vilayet merkezi Rusçuk'a getirtir. Çalışkanlığı ve yazma kabiliyeti ile dikkat çeken genç Ahmet'i ise vilayet kaleminde kâtip olarak görevlendirir. Yaşamında önemli bir yere sahip olan Mithat Paşa, ona kendi adını verir, böylece Ahmet Mithat ismi ortaya çıkar.

Balkanlardaki sergüzeşti Mithat Paşa'nın Bağdat'a vali olmasıyla sonlanır ve Paşa'nın maiyetinde Bağdat'a gider. Bu tarihi şehirde dönemin tapu dairesi olan Defter-i Hâkânî'de tapu kaydı yapmaya başlayan Ahmet Mithat, yakın dostlarından Muhacirîn Komisyonu Reisi Şakir Bey'in kütüphanesi ile yeni bir dünyanın kapısını aralar. Fransız edebiyatıyla bu kütüphanedeki kitaplarla tanışır. Bağdat'ta Tuna gazetesi için yazılar kaleme almaya başlar; gazete ile 1869'da kurduğu bağ ölümüne değin sürer. Sosyal kimliğine ilave olarak kurduğu dostluklar gazeteciliği, okuma gayreti, ilmî ve felsefî açıdan onun için bir mektep olur. Şakir Bey ve kütüphanesi aracılığıyla tanıma imkânı elde ettiği Batı edebiyat ve felsefesini, Politika Müdürü Osman Hamdi Bey vasıtasıyla daha iyi anlama şansı elde eder. Entelektüel donanımında büyük paya sahip olan Hamdi Bey'i daha sonra *Mir-i Mûmâileyh* olarak anar. Kendini yetiştirmesi bağlamında düşünüldüğünde Niş'i rüştiye ve idadi (orta ve lise) Bağdat'ı ise yüksek tahsilini tamamladığı masal kent olarak değerlendirmek mümkündür. Tek başına Tanzimat edebiyatının belki de tüm yazarları kadar eser kaleme alan ve bu nedenle “*Kırk beygir gücünde yazımakinesi*” diye anılan Mithat Efendi'yi bu kertede üretken kılan fitratı ve kurduğu sosyal ilişkiler olur. Bağdat'ta tanıştığı, kendisi için canlı kaynaklar olan Muhammed Zühâvi ve Şirazlı Muhammed Bakır Can Muattar onu bambaşka, mistik ve metafizik dünyalara yolculuğa çıkarırlar. Bağdat müftülüğü de yapmış olan Zühâvî'den medrese eğitimi yönünde istifade ederken yarı meczup ve de filozof olan Bakır Can Muattar'dan ise felsefî ve eleştirel bakış açısı edinir. Yine bu şehirde Mithat Paşa'nın desteğiyle *Zevrâ* gazetesini çıkarır.

Ahmet Mithat Efendi, yazdıkları ile hayatı örtüşen bir yazardır. Yeni Türk edebiyatının öncü ismi Şinasi olsa bile gelişimini temin eden Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi olur. Yeni Türk insanının, toplumunun ve edebiyatının inşası için yaşamını ve sanatını ortaya koyan Namık Kemal, yetiştiği çevre, kullandığı ağdalı dil ve üsluptan ötürü halktan ziyade aydın sınıfa yakın kalır. Ancak Ahmet Mithat Efendi okuma yazma bilen ya da çevresinde okuyan birinden dinleyen hemen her insana seslenir. Bu yönü onu edebiyatımızda diğer sanatçılardan farklı kılar. Edebiyat anlayışının

temelinde çok az okuma yazma bilen bir toplumun, kitap okuma alışkanlığı kazanması ve eğitilmesi yatar.

Roman, hikâye ve radyo oyunu dinleme TV yaygınlaşana değin Türk halkının ortak zevkleri arasında olmuştur. II. Abdülhamit'in uyumadan önce, özellikle polisiye ve dedektif romanlarını dinlediği bilinen bir tarihi kayıttır. Bu geleneğin romanlara dahi sirayet ettiğini, roman kahramanlarının da roman dinlediğini biliyoruz. Nitekim Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nun yaşlı kahramanı, Nüzhet'in paşa babası romanın esas kahramanı hasta gençten roman dinlerken uyuklar. Mithat Efendi insanların dinleme zevklerine hitap eden yalın dille basit fakat merak uyandıran roman ve hikâyeler kaleme alarak bu türlerin benimsenmesine katkı sağlar. Bu nedenle Ahmet Hamdi Tanpınar, "Evlerde okuma saati başlatan" kişi olarak ona övgüde bulunur.

Kalemini edebiyatın ve yeni Türk insanın aydınlanmasına adayan Ahmet Mithat Efendi, Tanzimat edebiyatı döneminde şiir dışındaki bütün edebî türlerin yanı sıra tarih, coğrafya, tıp, felsefe, gibi alanlarda da eserler ortaya koyar. Yaratılışına bağlı dur durak bilmeyen çalışkanlığı ona şöhret kazandırmasının yanında kırk adamın edinebileceği serveti de temin eder. Gayreti ve bunun neticesinde elde ettiği kazanç zevki için şu ifadeleri kullanır: "Ben 'ölümlü dünyanın neye tahammülü var!' diye dünyaya küskünlük gösteren ve kendilerine 'âzâdegân' süsünü veren erbab-ı füturdan asla değilim. Onları hiç sevmem. Onlara mükabil 'Sekiz günlük ömür için dokuz gün çalışmak lazımdır' diyen kocakarıları derece derece faik bulurum. Bir dakikamın boş geçtiğini istemem. Çalışırım. Çalışmayı ve onun mükâfatı olan kazancı pek severim" (Durgun, 2015, s. 11). Bu gayretini ömrünün sonuna değin sürdürecektir. Nitekim yaşamı evinde değil, gönüllü olarak hizmet verdiği Darüşşafaka'da sonlanacaktır.

Mithat Efendi abisi, Hafız Paşa'nın ölümü üzerine ailesiyle birlikte Bağdat'tan ayrılır ve İstanbul'a döner. Yapabileceği en iyi işin gazetecilik olduğunu düşünür; aldığı teklifleri değerlendirir ve *Ceride-i Askeriyye* gazetesinin başyazarlığını kabul eder. Diğer taraftan eserlerini yayımlamak için bir matbaa kurar. 1872, onun Rodos sürgününe neden olan gelişmelerin yaşandığı bir yıldır. Hayatını etkileyecek bu gelişmelerin ilki, hızlı başladığı gazetecilik faaliyetleri sonucu dönemin basın dünyasında varlık gösteren Genç Osmanlılar ve Namık Kemal ile münasebeti olur. Diğer gelişme ise çıkarmakta olduğu *Devir* gazetesi ve bu gazete kapatılınca *Bedir* gazetesindeki özgürlükçü duruşu olur. Kabına sığmaz kişiliği, girişkenliği ve yayıncılığa bağlı olarak iş hayatında gayrimüslimlerle temastan kaçınmayışı dikkatleri üzerine çeker. *Bedir* gazetesinin 13. sayısında kapatılması üzerine *Dağarcık* adlı bir dergi çıkarmaya başlar. 1873'te *İbret* gazetesinde yayımladığı bir yazısı bahane edilerek *Vatan yahut Silistre*'nin yazarı sıfatıyla Namık Kemal ve Ebuzziya Tevfik, Nuri Beylerle birlikte sürgüne gönderilir (Yeşilyurt, 2014, s.). Sürgün hayatı onun yazarlık serüveninde ayrı bir yere sahip olur.

Rodos'ta yaklaşık üç yıl süren sürgün hayatı edebî üretkenliği açısından oldukça verimli geçer. Alexandre Dumas'nın *Monte Kristo* adlı macera romanına öykünerek 1874'te *Hasan Mellah* yahut *Sir İçinde Esrar*'ı yazar. Sonrasında ise *Dünyaya İkinci Geliş* yahut *İstanbul'da Neler Olmuş* (1874) adlı romanını kaleme alır. *Hasan Mellah* romanın ilgiyle karşılanması ve devamının talep edilmesi üzerine 1875'te *Zeyl-i Hasan Mellah*'ı, *Hüseyin Fellah*'ı ve ünlü *Felatun Bey ile Rakım Efendi* (1875) adlı romanlarını Rodos'taki sürgün hayatında, üç yıl içinde yazar. Eserlerinin bir kısmını sürgün öncesi çıkardığı *Kırkanbar* dergisinin matbaasında yayımlar. 1876'da Rodos'tan geldikten kısa süre sonra, Paris'i görmeden kaleme aldığı ünlü romanı *Paris'te Bir Türk*'ü yazması, romanın zihni hazırlığının bu süreçte tamamladığını gösterir.

V. Murat'ın 1876'da tahta çıkmasıyla sürgün hayatı sonlanan Mithat Efendi, bundan sonraki yaşamında iktidarla barışık olmayı tercih eder. Gazeteciliğe kaldığı yerden, bu kez *İttihad* gazetesiyle devam eder, 156 sayı çıkan bu gazete 1877 yılının şubat ayında sonlanır. Kırım Savaşı'ndan başlayarak Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışına değin yaşanan tarihî, siyasî, iktisadî ve şehirciliğe dair kritiklerinin yer aldığı *Üss-i İnkılâp* adlı eserinin ilk cildini 1877'de, diğerini ise 1878'de tamamlayarak saraya sunar. İki ciltlik bu çalışma, padişahın dikkatini çeker ve Ahmet Mithat'a maddî yardımların kapısını aralar. II. Abdülhamit döneminde Kafkaslardaki Türk ve Müslümanlara Osmanlı

devletinin ilgisi artar. Bunun neticesi olarak da bir Çerkez tarihi yazma projesi hayata geçirilir. Ahmet Mithat Efendi bu çalışmanın üyesi olur, tarihçi yazar olarak görev üstlenir (Çonoğlu, 2015, s. 172). 1878'de *Tercüman-ı Hakikat*'ı çıkarır ve yazılarının çoğunu bu gazetede yayımlamaya başlar. *Tercüman-ı Hakikat*, Türk edebiyatına birçok ismi kazandıran edebî bir muhit özelliği taşır. Kendisinin bir anlamda izdüşümü olan Hüseyin Rahmi Gürpınar başta olmak üzere ilk Türk kadın romancısı Fatma Aliye, İstanbul'u her açıdan canlı biçimde eserlerine taşıyan Ahmet Rasim bu gazete ve Ahmet Mithat'ın muhitinde yetişirler. Kızların eğitimine verdiği önemi, yazar olma yolunda katkı sağladığı Fatma Aliye'nin yetişmesiyle ortaya koyar. *Tercüman-ı Hakikat* 1921'e kadar yayın hayatını sürdürerek Türk basınının uzun ömürlü gazetelerinden birisi olur.

Ahmet Mithat Efendi'nin sanatının özünü "faydacılık" oluşturur. Ancak faydalı olmayı hem toplum hem de şahsı bağlamında düşünmek gerekir. Yaklaşık bin yıldır İslam dininin ve medeniyetinin bayraktarlığını yapan Türk milleti, 12. ve 13. yüzyıldaki Haçlı Seferleri'nden bu yana mücadele içinde olduğu Batı medeniyeti karşısında geri kalmışlığın buhranını, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle medeniyet krizini yaşar. Bu duruma duyarsız kalmayan bir aydın olarak Mithat Efendi, eserlerinde Türk-İslam medeniyetini özellikle erdem ve aile kavramları bakımından Batı medeniyetiyle kıyaslayıp yüceltme ihtiyacı duyar. Hristiyanlık karşısında İslam dininin büyüklüğünü her fırsatta dile getirmesi bu krizi bilinçaltılarında yaşayan okuryazarlara özgüven aşılar. Geri kalmışlığın sadece teknik alanlarda olduğunu ve bu durumun telafisinin olanaklı olduğunu düşünen Ahmet Mithat, eserleri ile İslam ahlakıyla kalbini tatmin eden; Batının biliminden, tekniğinden yararlanan insan ve toplum modeli çizmeye çalışır. Roman ve hikâyelerinin dışında, belirli aralıklarla yayımladığı *Müdafa* adlı çalışmasında iki dinin, İslamiyet'in ve Hristiyanlığın etrafında gelişen medeniyetlerin kıyaslamasını yapar. Bu tavrıyla Türkiye Türkleri ve Türk dünyasının, Batı karşısında geri kalmışlık sendromunun aşılması için çaba göstermiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin kaleminden çıkan eserlerinin hemen her cümlesinde bir fon olarak hissedilen samimiyet ve hoşgörü, ona olan sevgiye eşlik eden güveni arttırır. Hüseyin Cahit, anılarında ilk okuma zevkini babasının hayranı ve sıkı takipçisi olduğu Ahmet Mithat'ın roman ve hikâyeleriyle edindiğini belirtir (Yalçın, 1975, s. 15). Yalçın, ilk romanı *Nadide*'yi Mithat Efendi'ye öykünerek onun dil ve üslup düzleminde kaleme alır.

Batı kaynaklı hikâye ve romanlar yazsa bile dönem itibarıyla halkın çok büyük bir bölümünün okuma ve yazma bilmemesi, bilenlerin ise yeni türlere yabancılığı sanat yapma kaygısı içinde olmayan Mithat Efendi'nin kaleminden rahat kullanmasına olanak sağlar. Emek gerektiren anlatı dili ve üslubunu inşa etme yerine gelenekte var olan meddah ve halk hikâyeciliğini anımsatan sohbet havasında bir anlatım biçimini benimser. Yazışındaki rahatlık, edebî anlatının en önemli vasfı olan dil ve üslubun ihmali netice verir. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu yönüne ağır bir tonda eleştiride bulunur: "Mithat Efendi... Bir zamanlar aktar çıraklığı yaptığı Mısır Çarşısı esnafın içinde, onlarla yarenlik edermiş gibi yazar... Onun sanatı yoktur, daima halka yönelen iyi niyetleri vardır. Dil bu muharrirde yazmaktan ziyade yarenlik içindir..." (Tanpınar, 1997, s. 455). 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi yazarının bu ağır eleştirisine Ahmet Mithat Efendi yaklaşık yarım yüzyıl öncesinden hazırlanmış ve ona şöyle bir cevap vermiştir: "Ben, edebî sayılabilecek hiçbir eser yazmadım. Çünkü benim eserlerimin çoğunu yazdığım sıralarda, memlekette edebiyattan anlamayanlar, nüfusumuzun - mübalağasız- yüzde doksan dokuzunu teşkil ediyordu. Benim emelim de, çoğunluğa hitâb etmek, onları aydınlatmağa, onların derdlerine tercüman olmağa çalışmaktı. Zaten edebiyat yapmağa ne vaktim, ne de kalemim elverişli değildi... Bunun içindir ki haddimi, hududumu bildim, çizmeden yukarıya çıkmadım ve edebiyatı Hâmid'lere, Ekrem'lere yani erbabına bıraktım." (Ahmet Mithat Efendi, 1975, s. 5-7). Esasen o, sınırlarını daima bilmiş ve buna sadece edebî anlamda değil, siyasi bağlamda da dikkat etmiştir.

Mithat Efendi'nin roman ve hikâyelerinde aralara girip bilgi vermesi, zaman zaman kurguya dâhil olması, kendine özgü ilginç anlatı biçimini doğurur. Hayata, konuya ve kişilere dair yaklaşımlarını anlatı sanatının sınırlarının dışında dile getirişi Ahmet Mithat'ça bir üslubu netice verir. Eserlerindeki kurguyu sunma biçimi ve bakış açısı zenginliği onu çağdaşlarından farklı kılan en önemli yönüdür. Anlatılarından kendisini soyutlamayışını yansıtan en güzel eserinden biri *Müşahadat*'tir. 1891'de yazdığı bu romanda hem yazar hem de kahraman olarak okuyucu karşısına çıkar. Natüralist romancılığa öykünerek yazdığı eser, gerçekliğin sınırlarını aşar ve erken dönem

postmodern anlatıya dönüşür. Karı Koca Masalı ise anlatı açısından Türk edebiyatının en ilginç örneklerindedir. Bir türlü anlatılamayan masalın hikâyesini yazar Mithat Efendi (Nüket Esen, 1999, s. 14). 1877’de yayımladığı *Çengi* romanında olayın kurgusuna odaklanmışken anlatımı yarıda kesip dans figürüyle ilgili bilgiler verir, ardından romana kaldığı yerden devam eder. Anlatılarını bölümler halinde gazetesinde, *Tercüman-ı Hakikat*’te yayımlar bu nedenle de roman ya da hikâyelerinin kurgusunu okurlarına anımsatmak için geçen sayı veya sayılarda bahsedilen bölüm/leri tekrarlar. Bunu yaparken kullandığı samimi üslup doğal olarak sohbet biçiminde olur: “Bundan evvelki ikinci kitapta hacılar gemisiyle Venedik veyahut İtalyan olduğu anlaşılamayan bir diğer gemiyi vuran korsanların Cezayirli olduklarını haber vermiştik.” (Ülgen ve Andı, 2000, s. 353). Böylece okuyucusuyla yarenlik eden bir yaza profili çizmiş olur. Bu sohbet edasına neredeyse bütün eserlerinde rastlamak mümkündür.

Kafkas’lar

Ahmet Mithat Efendi idealleri olan, güçlü iradeye sahip bir yazardır. Ülkülerini kişiliğine ilave ederek kalemine yansıtmayı bilir. Özüne, ait olduğu medeniyete ve koşullara aykırı düşmemek hayatının temel prensibidir. Bu bağlamda ata diyarı, yitik vatan olan Kafkasya’ya duyduğu sevgi ve özlem hiçbir zaman canlılığını kaybetmez. Her fırsatta bu güzel coğrafyayı kalemine konu edinir ve halklarına yardım eli uzatır. *Esaret*, *Firkat*, *Çerkez Özdenler* ve *Gürcü Kızı yahut İntikam* adlı eserleri Şeyh Şamil’in memleketine ve bütün bir Orta Asya Türklüğüne duyduğu sevgiyi ve ilgiyi yansıtır. *Kafkas* adlı romanı annesinin geldiği bu vatan parçasını pek çok açıdan yansıtan eseridir. Konu bakımından önemli kısmının yazıldığı halde tamamlanması devrin yönetimi tarafından uygun bulunmayan roman yayımlandığı kadarıyla dahi değerlendirilecek özelliğe sahiptir. Kafkas romanının esas konusu, coğrafyanın asli unsuru Çerkezlerle Ruslar arasındaki mücadeleye dayanır. Rus Çarlığının bütün Orta Asya’yı idaresi altına alma emelinde Çerkez vatani olan Anapa ve civarı da vardır. Çerkezler buna canla başla karşı koyarlar. Bu karşı koyuşa duyulan saygı ve desteğin anlatıya dönüştüğü romanda zaman zaman dönemin tarihi gelişmelerine ve devlet siyasetine dair bilgilere rastlanılır. Çerkezlerin millî ve dinî ananelerine bağlılıklarına, kahramanlıklarına; civanmertlikte kadınların erkeklerden daha önde oluşuna, Osmanlı devletine olan sadakatlerine eserin birçok yerinde yer verilir. Mithat Efendi, İstanbul’u tanımadan önce annesinden öğrendiği Anapa ve mıntıkası bu romana mekân olur. Nefise hanım çocuklarını memleketinin sevgisiyle yetiştirir: “Coğrafya ile iştilal etmemiş olanlar miyanında pek çok adamlar bulunabilir ki şu Kafkas namını bu aralık zuhur eden vukuat üzerine işitebilmişlerdir. Fakat ben daha coğrafya ismini dahi işitmemiş olduğum zamanda Kafkas namını işitmiştim. Hem biliyor musunuz kimden işittim? Anamdan! Ol anacığımın ki, evvelki muharebede Moskof gelip de Anapa’yı falanı zapt eylediği zaman dört yaşında bir çocuğu elinde ve diğer bir ciğerparesi rahminde olarak ağlaya ağlaya enva’-ı mihen ü meşâkkla çıkmış ve Sinop’a can atmıştır. Yemin ederim ki daha içinde büyümüş olduğum İstanbul şehrinin kendi mahallemizden maada hiçbir yerini bilmezken validemin takrir ve tefhimi üzerine Kafkas’ın Adige kısmından validemin mensup olduğu mahallelerin ahvali coğrafyasına dair pek çok malûmatı validem bana vatanından bir yadigâr olmak üzere hediye eylemişti.” (Ülgen ve Andı 2000, s. 5).

Timurtaş Beyin oğlu olan Kaplan Bey, romanın idealize edilen esas kişisidir. Vatansever bir Kafkas genci ile Katerina dö Branoviç’in birbirlerine duydukları sevgi roman kurgusunun önemli kısmını oluşturur. Bölgenin stratejik yerlerinden olan Sohum’da ikamet eden Katerina ile Kaplan Bey arasındaki ilişki ilkin genç adamın vatanına hizmetine bağlı gelişir. Ancak zaman içinde farklı bir hal alır. Bütün Kafkasya’yı işgal etmeyi planlayan Rus yönetimi buradaki mukavemeti içten kırmanın yollarını aramaktadır. Katerina’nın babası Gospodin dö Brano kızının bölgede soylu, güçlü ve nüfuz sahibi Kaplan Beyle ilişkisinden yararlanarak bölge halkının Ruslara karşı dirençlerini kırmak ister. Bu niyetini önce kızına sonrasındaysa Sohum valisi olan komutana açar. Böylece Katerina, Kaplan Beyle ilişkisini ve evlenmesini kendi ulusu adına hizmet; sevdiği adamın zarar görmemesi, bunun yerine Ruslar adına nüfuz sahibi olması biçiminde değerlendirip mutlu olur. Romanın vakası yayımlandığı kısma kadar bu düzlemde gelişme gösterir. Mithat Efendi, kurgu bağlamında tasarladığı bu aşk ilişkisi Baltacı Mehmet Paşa ve Rus hükümdarı Büyük Petro’nun karısı I. Katerina’ya atfedilen söylenceyi anımsatır. Bilindiği üzere 1711 tarihinde Prut Savaşı olarak kayda geçen Osmanlı Rus savaşında Çar I. Petro’nun ordusu kuşatılır. Ordusunu kaybetme riski karşısında Rus Çarı Petro,

Moskova'ya mektup yazarak durumun vahametini Çariçe I. Katerina'ya iletir. Çariçe, Osmanlı Devleti'ne barış teklifinde bulunur. Rus ordusu, son bir Osmanlı taarruzuyla bozguna uğratılacakken I. Katerina'nın devreye girmesi, Baltacı Mehmet Paşa ile arasında bir münasebet söylencenin ortaya çıkmasına neden olur. Kaplan Bey ile Katerina arasında ilişkinin iyi niyete bağlı olsa da ulusal çıkara dayanması ve genç kızın Rusya'nın bölgedeki emellerine hizmeti bu romandan bir buçuk asır önceki iddiaları anıştırır.

Kaplan Bey, yazarın diğer romanlarında idealize ettiği erkek kahramanlarla örtüşen hususiyetlere sahiptir. Geleneklerine bağlı olduğu kadar Batı medeniyetinin iyi yönlerini de benimser. Rus eğitimi alması, dolayısıyla da Rusçayı bilen biri olması, ileri derecede modern tavrı ve Katerina'ya ilgisi annesi, Şirinşah tarafından yadırganmasına neden olur. Zira Şirinşah, her halükarda Ruslar'a karşı vatan savunmasının gereğine inanır ve hiçbir suretle Ruslarla temasa taraftar olmaz. Bu tavır Şirinşah hanımın temsil ettiği Kafkas kadının yurduna bağlılığıyla, Mithat Efendi'nin annesi Nefise Hanım'ın memleketine duyduğu sevgiyle birebir benzerlik içerir. *Kafkas* romanı yazarının biyografisi ve tarihî gerçeklikle benzerlik içeren özelliklere sahiptir. 1876-1877 yılları arasında Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki savaş, Hicri takvimin kullanılmasından ötürü tarihi kayıtlara 93 Harbi olarak geçer. Konusu ve tefrika tarihi birlikte düşünüldüğünde bu önemli savaşın romana esin kaynağı olduğu görülür. Dönemsel hadiselerle birebir ilişki içinde olan eserde Kafkas uluslarına ve millî mücadelelerine yönelik pek çok mesaj öne çıkar. Vatanın kutsallığına ve egemenliğe dair bu iletiler Mithat Efendi'nin geçmişi ile doğrudan ilişkilidir. Annesi Nefise Hanımın ilk kocası Hağur sülalesinden Hüseyin adlı eşraftan biridir. Anapa Kalesi'ni Ruslara karşı savunmak için Anapa'da kalıp eşini ve dört yaşındaki oğlu İbrahim'i, yanında çalışanı (Nefise hanımla evlenip Ahmet Mithat'ın babası olan) Süleyman ile Anadolu'ya gönderir ve vatan müdafaası için kendisi burada kalır (Yeşilyurt 2014, s. 11).

Rodos sürgününden döner dönmez kaleme aldığı *Üss-i İnkılap*'larla II. Abdülhamit'in teveccühünü kazanan Mithat Efendi bu dönemden sonra sarayla irtibatını güçlü tutmayı başarır ve sultana sonuna değin bağlı olur. Romanda 23 Aralık 1876 yürürlüğe giren *Kânûn-ı Esâsî*'den ve bu anayasayı onaylayan sultan II. Abdülhamit'ten, Osmanlılık siyasetinden övgüyle bahsedilir. Bu hususta Kaplan Bey yazarın sözcüsü olur. "...Yalnız Kafkaslılar değil fedakârlığın en büyüğünü Osmanlılar ediyorlar. Bugün İstanbul'da bir padişah var ki adına Gazi Sultan Hamid derler. Kendi milletini hür ettikten, mes'ut eyledikten maada bizi de esaretten kurtarmak lütfunu dirîg etmediği harekâtıyla görülüyor. Yalnız Kafkas değil kendisi o kadar büyük bir padişah, o kadar gayretli bir hürriyetperver ki bütün kâinat hür olsa, mes'ut olsa kendisini bahtiyar bilecek. O padişah-ı âlf-câhın bir delâleti, bir işareti üzerine yüz binlerce Türkün bizi kurtarmaya koşacaklarına şüphe bile etme. Yalnız Türkün değil, şimdi Osmanlı toprağında Türk, Çerkez, Ermeni, Rum lâkırdsı kalktı. O azimü'ş-şan padişah hepsine evlâdim, hepsine Osmanlı dedi. Bütün Osmanlılar padişahlarının kendilerine ihsan ettiği hürriyeti öyle bir minnetle telâkki ettiler ki esir-i âtfet ve ihsanı oldular. Müdafaai vatan için açılan bayraklar altına İslâm, Hristiyan denilmeyip herkes Osmanlı namıyla koştu." (Ülgen ve Andı 2000, s. 116). Osmanlılık fikrinin devleti yıkımdan kurtaracağına dair inanç devre yansıdığı gibi esere de yansımıştır.

Vatan müdafaasında Kaplan Bey ile silah arkadaşlarının bazıları Mithat Efendi'nin, Kafkasları konu edinen diğer eserlerinde de yer alırlar. Onlardan birisi Samurkaş'tır. Kafkas coğrafyasında yaygın olarak kullanılan bu ada *Çerkez Özdenleri* adlı tiyatro oyununda da rastlarız. Gedikpaşa tiyatrosunda 1884'te sahnelenen oyunda, devrin emperyalist Rus iradesine karşı koyan Çerkezlerin hürriyetlerinin ve bağımsızlıklarının savunulması konu edilir. Oyuna ve içeriğine dair saraya iletilen jurnal bu tiyatro binasının yıktırılmasına neden olur. *Çerkez Özdenleri*'n erkek kahramanı Samurkaş, korkaklıkla itham edilince canına kıyacak kertede yiğit biridir. Ahmet Mithat'ın *Kafkas* romanındaki Samurkaş ise Şeyh Şamil'in silah arkadaşlarından biri olarak tanıtılır. "Bu zatın şecaat-ı fevkalâdesinden bir nümuncik irae delim ki, Kafkaslılar beyinde dahi emsali nâ-mesbuk olan böyle bir nümüne-şecaat her yerde ve her millet nezdinde görülür nümunelerden değildir. Şeyh Şamil merhum Kafkas'ı Ruslardan kurtarıp istiklâl ve hürriyet-i tabiiyesine nail etmek için seyf-i celâdete el sunarak ve Kafkas dağları içinde kükremiş bir kaplan gibi her cihete saldırarak Moskofları taraf mağlup eylediği esnada, Semmûrkaş Bey dahi bin nefer dilâver ile bu gaza-yı ekberde mücadele

eylerdi.” (Ülgen ve Andı 2000, s. 74). Yazar, Kafkaslarda yaygın olan bu isim çevresinde bir kahramanlık halesi oluşturmaya çalışır.

Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya'nın Kafkasya'da hâkimiyet mücadelesinde, coğrafyanın Müslüman unsurlarının çoğunluğu Osmanlı safında yer alır. Kafkas Türk ve Müslümanları ile Anadolu Türklüğünün ilişkisi uzun süre belirli zümreler çevresinde, özellikle dinî bağlamda gelişme gösterir. Bu irtibatın dışında bölge ile temas daha çok ilmi açıdan sürer. Hac farızasını yerine getirmek için Kafkas ve bütün Orta Asya Türkleri resmî nedenler ve hilafet merkezini ziyaret bağlamında İstanbul'a gelirler. Diğer taraftan II. Abdülhamit döneminde Orta Asya ile ilişkilere fazlasıyla önem verilmesi ata yurdu ile iletişimin canlı tutulmasını sağlar (Bargan 2000, s. 37). Özbek Tekkesi ve Kazanlı Tekkesi, Orta Asya'dan İstanbul'a gelenlere, özellikle de ilim tahsil edenlere ikamet etme olanağı sağlar. Meclis-i Umur-ı Sıhhiye azası olan Mithat Efendi, Hac farızasını yapmak için İstanbul'a gelen Orta Asya ve dolayısıyla Kafkas Müslümanlarına özel ilgi gösterir, onlara resmî ve gayr-ı resmî olarak yardım eder. Eğitim için gelen gençlerden manevi evlat edindiği de olur, Tatar Türklerinden Fatih Kerimî onlardan biridir. İstanbul'da bulunan ve onu eserlerinden gıyaben tanıyan Fatih Kerimî'nin, Mekteb-i Mülkiye'de okumasına yardımcı olur. Ancak Kerimî'ye bütün yardımlarını tahsilini bitirdikten sonra memleketine dönme koşuluna ve orada hizmet etmesine bağlı yapar (Bargan, 2006, s. 47). Mithat Efendi'nin Türk dünyasını hikâye, roman, tiyato oyunlarında konu edinmesi ve *Tercüman-ı Hakikat*'in bu bölgelerde okunması Orta Asya'da ününü arttırır.

Ahmet Mithat Efendi, Orta Asya Türk ve Müslümanlarıyla diyalogunu hem onlarla kurduğu dostluk ve münasebetlerle sürdürmenin yanında, yoğunluğuna rağmen edebî anlamda da hız kesmeksizin sürdürür. *Kafkas* romanını yazdıktan iki yıl sonra 1879'da Alman yazar Adolf Mützelburg'un Şeyh Şamil'in mücadelesini konu edindiği *Konak* adlı eserini Wiesenthal ile birlikte Almanca'dan Türkiye Türkçesine kazandırır. “Konak yahut Şeyh Şamil'in Kafkasya Muhaberatında Bir Hikâye-i Garibe” başlığı taşıyan tercümenin Mukaddimesinde Mützelburg'un, bir Amerikalının Kafkas seyahatinden yola çıkarak bu romanı kaleme aldığı, adı kaydedilmeyen Amerikalının Şeyh Şamil ile ilgili sahada araştırma yaparak eserin kaleme alındığını belirtilir. (Ahmet Mithat Efendi-Wiesenthal, 1879, s. 4). Mithat Efendi'nin bu roman çevirisine gereksinim duymasında Kafkaslardaki bağımsızlık mücadelesinin yanında yer alma isteğinin ve biri Amerikalı diğeri Alman olan iki yabancıyı bakış açılarıyla da konuya dikkat çekme niyetinin etkili olduğu düşünülebilir.

18. yüzyıldan itibaren matbaanın İstanbul'da kullanılmaya başlanması kitaba ulaşmayı, buna bağlı olarak okuma ve yazmaya ilgiyi arttırır. Matbaa kitaba ulaşmayı kolaylaştırdığı gibi gazetenin de yaygınlaşmasının önünü açar. Memleket sathında başlayan okuryazar sayısının artması Osmanlı coğrafyasının sınırlarını aşır Orta Asya Türklerine de uzanır. Her iki coğrafyanın ırkdaş ve dindaşları arasında irtibat az sayıda kişi ve eserle sınırlı kalmaz geniş kitlelere ulaşır. Bölgenin Müslüman unsurları Rusça'ya ve Rus eserlerine mahkûm kalmaksızın Türkiye'den gelen kitap ve gazeteleri okuma şansı elde ederler. Nitekim Ahmet Mithat'ın pek çok eseri Tatar Türkçesine dönüştürülür (Gökçek, 2012, s. 213). Şinasi'nin *Tercüman-ı Ahval* ve Mithat Efendi'nin *Tercüman-ı Hakikat*'inden mülhem olarak İsmail Gaspıralı, Kırım'da 1883 yılında *Tercüman* gazetesini çıkarır. Böylece Gaspıralı'nın “Dilde, fikirde, işte birlik” sloganı Türk dünyasının hemen her coğrafyasında karşılık bulur. II. Meşrutiyet sonrası hız kazanan Türkçülük faaliyetine, yalın bir dille halk için eserler kaleme alan Mithat Efendi de duyarsız kalmaz. Türkçü hareketin önde gelen liderleri, Necip Âsım, Akçuraoğlu Yusuf, Veled Çelebi, Rıza Tevfik Beylerle birlikte 25. 12. 1908'de Türk Derneği Cemiyeti'ni kurar. Rusyalı İslam Talebesi Cemiyeti'nde verdiği Türklüğün Dünü ve Bugünü konulu konferansta, bir bütün olarak gördüğü Türk dünyası ve Türklük hakkında şu ifadeleri dile getirir: “Rusya'daki Türkler, Müslümanlar! Bunları ‘Tatar’ tabir ederiz. Halbuki biz de Tatarız... Türk... Onlar da Türk'tür. Sonra Volga Vadisi'nde ve Asyâ-yı Vusta'da ve Kafkas dâhilinde ve Azerbaycan ve havalisinde bulunan kâbâilin kâffesine ‘Türko-Tatar’ derler, bunlar bir millet-i memzûcedirler. Bunları yekpâre bir kavim addetmelidir ve öyle ederler. Lâkin taksimât-ı sâniyeleri var. Elbet! Her kavmin ikinci, üçüncü derecede taksimâtı vardır ki aslı olan yekpareliklerine hâlel vermez. Bizim Anadolu serâpâ Türk olduğuna şüphe â! Halbuki Engürü Ankara Türk'ü Aydın Türk'üne benzemez. Karamanlı hiç birisine benzemez.” (Dayanç, 2007, s. 12-13). Onun İdil- Ural Türklerine, Kafkaslara ve bütün Türk dünyasına duyduğu sevgi karşılıksız kalmaz. 16 Aralık 1912'de ölmesi ve vefat

haberinin İdil- Ural coğrafyasında duyulması üzüntüyle karşılanır. Onu tanıyanlar, evlatlarını koruyan, kollayan bir babayı, Efendi Baba'yı kaybetmenin büyük hüznünü yaşarlar. Vefat haberi üzerine "Fatih Kerimî'nin başmuharrirliğini yaptığı 'Vakit' başta olma üzere, Tercüman, İdil, Sibirya, Kuyaş, Yulduz ve Şura gibi bölgenin bütün gazete ve dergileri onun hakkında sitayişkâr makaleler yayınladı... Bütün medrese ve mekteplerde şâkirtler ve evlerde de onun romanlarıyla okuma zevkini tatmış genç kızlar ruh-ı paklarına Kur'an tilavet eder, hatimler indirirler." (Bargan, 2000, s. 36).

19. yüzyılın başlarında Kafkaslardan İstanbul'a göç eden bir aileye mensup olan Ahmet Mithat, yaşamının sonuna kadar ana yurduna ilgisini sürdürür. Oralarda yaşanan ferdi ve toplumsal drama dikkat çekmeye, belki de devlet nezdinde bir kanaat ve bir kamuoyu oluşturmaya çalışır. Edebiyat sahasına adım atar atmaz, 1870'te yazdığı ilk hikâyesi olan *Esaret* ve ilk romanı *Firkat*'te Kafkas insanının hürriyetinden yoksun bırakılmasını konu edinir. Her iki anlatının kişileri Çerkez'dirler. Bu eserler, Türk hikâyeciliğinin tesadüflerini barındıran ve genellikle halka seslenen özelliktedirler. Bir kısmı özgürlüklerini yitiren kardeşlerin tesadüfen rastlaşarak birbirlerini sevmeleri ve nikâhlanmaları; kardeş olduklarını öğrendiklerinde ise yaşadıkları büyük acılar konu edilir. Mithat Efendi bu trajik kurgularla Osmanlı Türklerinin dikkatini coğrafyaya ve insanına çekmeyi hedefler.

Ahmet Mithat'ın roman ve hikâye kahramanlarının genellikle lirik yönlerini eserlerinde ön plana çıkarması dönem bağlamında düşünüldüğünde romantik ve milliyetçi bir tavrıdır. Bu anlayışını başta Kafkaslar olmak üzere bütün Orta Asya halklarını konu edindiği eserlerinde fazlasıyla ortaya koyar. "Milel-i malûme miyanında Kafkaslıların âdetleri binnisbe biraz sadece ise de sadeliği kadar da mütehasisâne ve şairânedir..." (Ülgen ve Andı 2000, s. 225). Eserleri aracılığıyla ata yurdunu Türkiye Türklerine sadece ideolojik ya da Turanî bakış açısına dayalı olarak değil gönül eksenli, naif biçimde yansıtmaya çalışır. Bu konuda o derece ileri gider ki devlet yönetiminde önu kesilmek durumu söz konusu olur. Kendisi bu konuya, biraz da serzenişle şu şekilde değinir: "Vakıa bir vaka'-i tarihiye dahi intihab olunabilirdi. Fakat bir dost ve mütecavir devletin zimnen ve sarâhaten aleyhinde olacak böyle bir oyunu oynamaya şu vakt-i musâlahada matbuat idare-i behiyesi ruhsat verir mi idi? Tiyatro yazanlar devlet-i matbuasının meslek-i siyasisini hiç düşünmemeli midirler? Bu gayretli Çerkezler'in istedikleri yolda biz bir de Kafkas serlevhalı bir romana başlamış idik. Yarıda kalmasına sebep müsâlahanın in'ikâsıyla politikanın değışmesi değil midir?" (Durgun, 2015, s. 330). Fakat bu politika değışimi onun içindeki Kafkas ruhunu sınırlayamamıştır.

Sonuç

Geçmiş 18. Yüzyıla, Genç Osman'a uzanan Türk modernleşmesi gerçek anlamda bir sonraki asırda hayat bulur. Sadece askerî ve bürokratik düzlemde değil edebiyat sahasında da karşılık gören bu modernist harekete Türk aydını ve özellikle edebiyatçıları fazlasıyla katkı sağlamışlardır. Bunlar içerisinde en velut isim ise Ahmet Mithat olur. Mutavassıtın bir aydın ve yazar olan Mithat Efendi özellikle Rodos sürgünlüğünün ardından Saraya, II. Abdülhamit'e sadık bir kalem olarak kalmayı tercih eder. Roman ve hikâyelerinde ifratın olduğu gibi tefritin timsali olan tipleri yergi, mizah ve ironinin hedefi yapar. Ona göre model insan *Felatun Bey ve Rakım Efendi* romanındaki Rakım'dır. İdealize ettiği bu ve diğer roman kahramanlarıyla memleket için gerekli aydın tipini çizmeye çalışır. Geçmişe, hale ve geleceğe uygun yaşama isteği onun hayat felsefesi olur.

Kafkas göçmeni bir aileye mensubiyeti ve annesi Nefise hanımın yurduna olan sevgisini çocuklarına aşılması bu gönül coğrafyasına olan duyarlılığının canlı kalmasına yol açar. Orta Asya'yı ve özelinde ise Kafkasları, insanlarını eserlerine konu edinmekle kalmaz onlarla doğrudan irtibat halinde olur. Günümüzde olduğu gibi Mithat Efendi'nin yaşadığı yıllarda da hazin halde bulunan Kafkaslar, ata yurduna olan ilgisinin bir diğer nedenidir. Kafkaslarda Ruslara karşı verilen istiklal mücadelesine denk gelen bir zamanda anne ve babasının İstanbul'a gelmesi, yetiştiği ve eser ortaya koyduğu evrede devam eden bağımsızlık savaşı Mithat Efendi'nin kalemini bölge insanının problemlerine açık tutmasının asıl nedenlerindedir. Onun Türk edebiyatına hizmeti ve Türk insanının bilinçlenmesi için ortaya koyduğu üstün çaba, Osmanlı devleti sınırlarını aşır Kafkaslar başta olmak üzere neredeyse bütün Orta Asya'ya yayılır. Böylece o sadece küçük Asya'nın değil büyük Asya'nın da *Hace- i Evveli* olur. Araştırma makalelerinde, buraya yöntem kısmı eklenmelidir. Bu bölümde

araştırmanın türü, araştırma grubu, veri toplama araçları, geçerliği ve güvenilirliği, veri toplama teknikleri, verilerin analizi, sınırlılıkları, gerekli ise etik kurul onayı açıklanmalıdır.

Kaynaklar

- Ahmet Mithat Efendi. (1876). *Paris'te bir Türk*. İstanbul: Kırkanbar Matbaası.
- Ahmet Mithat Efendi- Wiesenthal. (1879). *Konak yahut Şeyh Şamil'in Kafkasya Muhaberatında Bir Hikâye-İ Garibe*, İstanbul: Kırkanbar Matbaası.
- Ahmet Mithat Efendi. (1884). *Çerkes Özdenleri*. İstanbul: Tercüman-ı Hakikat Matbaası.
- Ahmet Mithat Efendi. (1892). *Ahmet Metin ve Şirzâd*. İstanbul: Tercüman-ı Hakikat Matbaası.
- Ahmet Mithat Efendi. (1975). *Denizci Hasan I*. Akyüz, K. (Sad.), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi. (2000). *Çengi,Kafkas, Süleyman Musli*. Ülgen, E. ve Andı, F. (Hzl.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi. (2000). *Dünyaya ikinci geliş yahut İstanbul'da neler olmuş, Felâton Bey ile Râkım Efendi, Hüseyin Fellah*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bargan, H. (2000). Ahmet Mithat Efendi ve İdil-Ural Türkleri. *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı-324.
- Bargan, H. (2006). Türk dünyasının batısı: İstanbul. *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı- 398.
- Çonoğlu, S. (2015). Hikâye ve romanlarında Ahmet Mithat Efendi, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Dayanç, M. (2007). Ahmet Mithat Efendi'nin Türklüğe dair isimli önemli bir konferansı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1).
- Durgun, H. H. (2015). *Ahmet Mithat Efendi ve edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Esen, N. (1999). *Ahmet Mithat Efendi karı koca masalı Ahmet Mithat Efendi Bibliyografyası*, İstanbul: Kaf Yayınları.
- Gökçek, F. (2012). *Küllerinden doğan anka Ahmet Mithat Efendi üzerine yazılar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, O. (1991). *Batı medeniyeti karşısında Ahmet Mithat Efendi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yalçın, H. C. (1975). *Edebiyat anıları*, Mutluay R. (Düzenleyen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeşilyurt, Ş. (2014). *Ahmet Mithat Efendi'nin romancılığı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Extended Abstract

Namık Kemal and Ahmet Mithat Efendi, who provided the development even if they were İbrahim Şinasi, the pioneer of the new Turkish literature, performed it. Namık Kemal, who sets out his life and art for the formation of the new Turkish people, society and literature, mostly reads the intellectual class because of the environment and the heavy language and style he used. Ahmet Mithat Efendi speaks to almost every person who is literate or who reads around. This aspect makes him different from other artists in our literature. The basis of the concept of literature lies in the fact that a society with little literacy can gain the habit of reading and is educated. For this reason, Mithat Efendi writes stories and novels as simple as possible.

Novel and story-listening are common features of the Tanzimat generation and the first generation of the Republic. For example Sultan II. Abdülhamit is known to listen to the detective and especially detective novels before sleeping. We know that this tradition is seen in the novels. 9. In the novel *Hariciye Koşuşu*, the father of Nüzhet has asked the young patient to read the novel. Mithat Efendi is a writer who contributes to the adoption of this genre by writing novels and stories that appeal to people's listening tastes. For this reason, Ahmet Hamdi Tanpınar commended him for starting the reading hours in the houses.

Ahmet Mithat Efendi, who dedicated his pen to the enlightenment of literature and new Turkish people, wrote books on history, geography, medicine and philosophy besides all the literary types except poetry during the Tanzimat literature period. Due to his creation, his unceasing effort to make him work is called a forty-horsepower typewriter and forty man's fortunes. He likes to work and make money as a result.

Three years of exile on the island of Rhodes is very productive in terms of his literary productivity. He imitates the adventure novel by Alexandre Dumas called *Monte Kristo* and in 1874 he writes *Hasan Mellah* or *Mysteries in the Mysteries*. Afterwards, he wrote his second novel, *'Dünyaya İkinci Geliş'* or *'What's Going in Istanbul?'* (1874). Hasan Mellah wrote the novels *Zeyli Hasan Mellah*, *Hüseyin Fellah*, (1875) and *Felatun Bey and Rakım Efendi* (1875) upon the novel's interest. He publishes some of his works in the print shop of the *Kırkanbar* magazine, which he published before exile. In 1876, shortly after arriving from Rhodes, he wrote a Turkish novel in Paris without seeing Paris. He designs his novel in his exile years.

Ahmet Mithat Efendi is always sensitive to the Caucasus. The fact that his ancestors came to Istanbul from there had a great effect. The greatest legacy he inherited from his homeland is his sense of pity for the atrocities and exiles he suffered. For this reason, it is interested in young people who come to Istanbul from Central Asia and help them officially and unofficially. From time to time for the education of children from the spiritual adoption is also the *Fatih Turks Karatî* is one of them. Before arriving in Istanbul, he helped *Fatih Karimî*, who knew him as absent from his works, at *Mekteb-i Mülkiye*. Mithat Efendi's story of the Turkish world, novel, theater, as well as the subject of the story, along with other works, especially through the reading of *Tercüman-ı Hakikat* literary and national connection established with the Caucasus is important. His love for the Caucasus and the whole Turkic world is not unrequited. The news of the death on December 16, 1912 is regretted in Central Asia. Those who know him live the great sadness of losing a Father, Lord Father, who protects and cares for his children.

Tanzimat only state mechanism to build Turkey's transformation has been the new service. Literature has more than this change. The first phase of the new literary adventure starting with Şinasi is experienced in this period. The writers and poets of the period under this responsibility and as a separate, they serve the Turkish literature and therefore the society. When this is the case, in many areas they have to experience inexperience and diversity in their pencil experience. Mithat Efendi may be at their head. Apart from poetry, he gives the work of almost all types of literature albeit iptidai but gives the following to young people. "Son! He must learn something alone, but perfect! Or learn everything, but missing! According to the present situation of our Ottomanism, the latter should be

preferred for the second one. I'd recommend you to her. However, the first will be preferred. And you advise your child to him! İçinde His being in this consciousness causes him to move away from quality works in time. Particularly the literary society and the influence of these young people Abdülhak Hamit, Samipaşazade Sezai and Recaizade Mahmut Ekremlerin arises in the task of raising her sense. In the footsteps of an average literature, Ahmet Mithat Efendi published his newspaper as a loyal pencil to the state administration.